

М. В. Адаменко,

Академія внутрішніх військ МВС України, м. Харків

КОГНІТИВНІ МЕТАФОРИ В СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ ПОЕТИЦІ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ТА ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТИ

Стаття присвячена особливостям відтворення когнітивних метафор у сучасній англійській поезії в перекладацькому та гендерному аспектах. У статті висвітлено основні складники когнітивної поезії, встановлено головні когнітивні метафори та специфіку їх відтворення в сучасній англійській поезії у перекладацькому та гендерному аспектах.

Ключові слова: когнітивна поезика, когнітивна метафора, гендер, сучасна англійська поезія, поетичний переклад.

Статья посвящена особенностям воспроизведения когнитивных метафор в современной англоязычной поэзии в переводческом и гендерном аспектах. В статье очерчены основные составляющие когнитивной поэтики, установлены главные когнитивные метафоры и специфика их воспроизведения в современной англоязычной поэзии в переводческом и гендерном аспектах.

Ключевые слова: когнитивная поэтика, когнитивная метафора, гендер, современная англоязычная поэзия, поэтический перевод.

This article deals with the peculiarities of cognitive metaphor in the modern English poetry in the aspect of translation and gender. The author overviews the basic components of cognitive poetics, defines the main cognitive metaphors in the modern English poetry. The specificity of cognitive metaphor conveying in the aspect of translation and gender is also investigated in this article.

Keywords: cognitive poetics, cognitive metaphor, gender, modern English poetry, poetic translation.

Підвищення інтересу до когнітивної діяльності людини, до засобів співвідношення картини світу й мовної картини світу сприяло переходу сучасної наукової парадигми до антропологічної лінгвістики, що передбачає вивчення мови в тісному зв'язку з людиною, її свідомістю, мисленням, духовно-практичною діяльністю тощо. У цьому аспекті надзвичайно актуальним є дослідження когнітивної метафори у перекладацькому та гендерному аспектах, що дає можливість краще зрозуміти процес перетворення функціональних елементів мовлення в структурні елементи мови та навпаки. Визначення базових типів когнітивних метафор сприяє встановленню взаємозв'язку між мовою і мисленням, визначенню засобів мислення про світ.

Також необхідно зазначити, що гендерний підхід у науці ґрунтується на ідеї про те, що важливі не біологічні відмінності між чоловіками і жінками, а те культурне й соціальне значення, яке цим розбіжностям надає суспільство. Теорія гендера дозволяє по-новому інтерпретувати і твори художньої літератури, де наочно й глибоко втілюються чоловічий та жіночий погляд на світ (гендерна картина світу), на взаємини статей, а також висвітлити проблему жіночої творчості, яка й до цього дня вважається значущою та знаходить нові перспективи у зв'язку з успіхами гендерології. Найбільш цікавим у цьому плані є гендерний аспект когнітивної метафори у сучасній поезії, що відображає сучасний гендерний статус жінки й чоловіка, особливості гендерної поведінки.

Дослідженню метафор у різноманітних аспектах присвячені праці багатьох учених – В.М. Телії, Н.Д. Арутюнової, В.Г. Гака. Якщо традиційні дослідження метафори сприяли з'ясуванню одного з найважливіших семантичних процесів розвитку лексики – виникненню переносних значень, то когнітивна лінгвістика пояснює процеси засвоєння, переробки та трансформації знань про навколишній світ, про основні способи створення нових ідей про світ, а також механізм утворення нового значення (О.С. Кубрякова, О.О. Селіванова, О.П. Воробйова). Проте питання про когнітивну метафору в сучасній англійській поезії вивчено недостатньо, що і визначає актуальність статті.

Мета дослідження – виявити особливості когнітивних метафор у сучасній англійській поезії в перекладацькому та гендерному аспектах. Матеріалом слугували вірші поета Д. Холла та поетеси Д. Кенйон. Їхня поезія поєднує як головні риси сучасної американської поезії постмодерну (відсутність рими, наявність специфічного ритму та емотивного забарвлення), спільні поетичні образи, так й особливі авторські інновації.

На сьогодні світова література зазнала великих змін. Постмодерністські літературні та культурні течії утворили нові витоки поезії, а саме когнітивну поезію. Вихідні для когнітивної поезії положення – механізм концептуальної метафори й метонімії, теорія концептуальної інтеграції ментальних просторів, поняття прототипового й непрототипового прочитання тексту, концепція можливих світів та поняття іконічності поетичних форм [1, с. 13] – і є основними складниками сучасної поезії, зокрема американської поезії кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя.

Базовими орієнтирами дослідження художньої семантики у когнітивній поезії є метафоричність поетичних текстів, креативність когнітивних процесів, які сприяють створенню нових смислів шляхом концептуальної інтеграції та емотивного резонансу, що базується на іконічності [2, с. 173]. Мовна картина світу сучасних постмодерністських поетів значною мірою спирається на гендерні особливості.

Для того, щоб виявити гендерний аспект когнітивної метафори у поезії, необхідно окреслити розуміння поняття гендер у сучасному мовознавстві. Гендер – соціальна особливість статі людини на відміну від біологічної статі. Це соціально-рольовий статус, що визначає соціальні можливості людини – чоловіка і жінки в усіх сферах життєдіяльності.

Гендерні образи – це культурні репрезентації гендера в символічній мові й творах мистецтва, що репродукують і легітимують гендерні статуси [3, с. 15]. Вони по-різному проявляються в сучасній літературі, зокрема в поезії. Образність виходить за межі можливого та різні метафори з'являються у творчості поета-чоловіка та поета-жінки.

Метафора – це знаряддя й плід поетичної думки. Вона органічно пов'язана з поетичним баченням світу. Поетична творчість того або іншого автора нерідко визначається через характерні для нього метафори.

Когнітивна метафора є певним засобом пошуку й відображення особливого типу знання, яке отримується внаслідок особистого й колективного досвіду людини в процесі освоєння нею навколишньої дійсності. Вона відбиває когнітивну здатність людини до концептуалізації (осмислення) й категоризації (класифікації) знань про об'єкти, явища й події реальності. В основі метафоричного мислення – аналогове осмислення людиною картини світу [2, с. 265].

Формування світогляду Д.Кеньйон значним чином пов'язано з її хворобою, адже лейкемія змусила змінити ставлення поетеси до життя, оточуючого середовища, та близьких людей. У кожному творі можна простежити боротьбу з депресією, хворобою, «*I divested myself of despair / and fear when I came here*» – «Я скидаю з себе розпач / І страх, знов приходячи сюди, / бо навіщо він мені» (переклад автора статті – М.А.), намагання повернутись до джерела життя – ПРИРОДИ, що є головною когнітивною метафорою у творчості авторки. Серед домінуючих метафор поезій авторки є когнітивна метафора ЩАСТЯ – що є непомітним, неважливим у реальному житті, або ж навіть дрібницею для більшості, але в той же час чимось значним для неї: «*There's just no accounting for happiness, / or the way it turns up like a prodigal / who comes back to the dust at your feet / having squandered a fortune far away*». – «Щастя виміряти неможливо, / Чи ту мить, як з'являється воно, / Неначе гульвіса, що повернувся і впав тобі в ноги, можливо, / Змарнувавши життя своє вже давно». (переклад автора статті – М.А.), вона використовує несподівані порівняння: «*happiness is the uncle you never / knew about, who flies a single-engine plane*» – «щастя – це той, кого ніколи не знала, / Хто прилітає, шукає, блукає» (переклад автора статті – М.А.). Для жінки характерна підвищена увага до вербального плану спілкування, здатність до імпровізації, до гри (флірт), у тому числі до мовної. Поетеса використовує різні стилістичні засоби, метафору для передання суті, своєї думки, мрії, а можливо, навіть побоювання. Прагнення в першу чергу позначити емоційний план – властивість жіночої натури. Очевидно, є почуття, узгоджені з жіночою самосвідомістю й не завжди зрозумілі чоловікові. Жінка має здатність жити за межами адекватності, давати випереджальні оцінки тому, що ще не трапилося (жіноча інтуїція), у той час як безстрашність чоловіка пов'язана тільки з подіями фізичного світу, які відбулися [3, с. 31]. Приклад цього можна побачити у вірші Д. Кеньйон «*Briefly It Enters, and Briefly Speaks*»: «*I am the blossom pressed in a book, / Found again after two hundred years... / I am the maker, the lover, and the keeper...*». – «Я – наче цвіт, затиснутий у книзі, / Знайдений через два століття тільки... / Я – сам творець, кохана й охорона твоя...». (переклад автора статті – М.А.).

Вірші Д. Кеньйон головним чином наповнені образами ПРИРОДИ: «*Now wind torments the field, / turning the white surface back...*». – «Вітер наново мучить поле, / Піднімаючи у вихорі своєму білу землю,» (переклад автора статті – М.А.), «*A single green sprouting thing / would restore me...*» – «Єдиний зелений паросток / Має змогу мене повернути...». (переклад автора статті – М.А.). Авторка прагне створити такий опис природи чи окремих її частин (квіти, вітер, тощо), який вражає влучністю характеристик та правдивістю зображення завдяки деталізації: «*I am water rushing to the wellhead, / Filling the pitcher until it spills...*». – «Я – саме та вода, що мчить до джерела, / Наповнюючи глечик сповна...». (переклад автора статті – М.А.). Але в той же час поетеса не раз звертається до БОГА у своїх творах: «*God does not leave us / comfortless, so let evening come*», «*and God, as promised, proves / to be mercy clothed in light*», тим самим, намагаючись показати, що навіть у важкі хвилини життя у неї залишається надія, віра або ж навіть впевненість в тому, що існує керуюча сила, яка «не залишить стільки люду». Таке бачення світу, за словами її чоловіка і письменника Доналда Холла, з'явилося після подорожі до Індії у 1990 році.

Щодо світогляду поета Д. Холла, то бажання бути кимось, залишити щось після себе назавжди сколихнуло світ поета ще зі школи, коли він почав писати. Спочатку його твори були сповнені буденними проблемами хлопчика-підлітка, але згодом світогляд змінився. Д.Холл став лауреатом численних премій у поетичній сфері; його прості, без надмірності, конкретні, невимушені образи змушують читача затриматися після перших рядків. Головною когнітивною метафорою поета є ЖИТТЯ – СТАРІННЯ: «*To grow old is to lose everything. / Aging, everybody knows it. / Even when we are young, / we glimpse it sometimes, and nod our heads / when a grandfather dies*». – «Старіти – це втрачати все / Всі знають, що старість таке / І навіть коли ми це молоді / ми бачимо мигцем її у воді» (переклад автора статті – М.А.). Д.Холла вважають поетом села, адже в своїх творах він часто зображує СЕЛЮ, БУДЕННЕ СІЛЬСЬКЕ ЖИТТЯ: «*In October of the year, / he counts potatoes dug from the brown field, / counting the seed, counting / the cellar's portion out, / and bags the rest on the cart's floor...*».

Д. Холл у своєму вірші «Affirmation» також відтворює емоції, переживання, але на відміну від своєї дружини використовує досить «сухі» порівняння та образи. Його погляд доволі прагматичний, заснований на проблемі сьогоднішнього, а не на світових турботах. Слова поета та його переживання наче висловлюють немилучість: «*Another friend of decades estranges himself / in words that pollute thirty years. / Let us stifle under mud at the pond's edge / and affirm that it is fitting / and delicious to lose everything*». – «Віддаляється ще один друг десятиліть / у словах, що забруднили тридцять довгих літ, / тож нехай ми потонемо в бруді болота, / ми розкажемо про те, / що втрачати усе – це приємно, доречна робота». (переклад автора статті – М.А.).

Після смерті Д. Кеньйон поет присвячує низку поезій дружині, кожного дня пишучи їй листа. Його серце наповнене болем, стражданням, і тільки вірші Її змогли вивести поета з тривалої депресії. Основними метафорами цього періоду можна вважати СУМ, СПОГАДИ: «*Back home from the grave, / behind my desk I made*

/ a gallery of Janes». – «Повернувшись з могили додому, / я створив вітар навпроти столу – / галерею сподів про Джейн» (переклад автора статті – М.А.). Поет часто згадує про світ БЕЗ дружини як такий, в якому нічого не існує, ніби все і всі залишилися без пари: «*the year endures without punctuation / february without ice no winter sleet / snow melts and recovers but nothing*» – «рік мовчки терпіти, без пунктуації, / а лютий – без льоду, зима – без дощу / сніг тане і знов повертається, але нічого не міняється...» (переклад автора статті – М.А.). НЕМИНУЧИСТЬ – це спільний образ подружжя, який в певний період часу знаходить відображення у творчості авторів.

Дослідження когнітивної метафори у сучасній поезії в перекладацькому та гендерному аспекті на матеріалі поезики сучасних американських поета Д. Холла та поетеси Д. Кеньйон, свідчить про самотність їхньої поезії. Автори мають як спільні когнітивні метафори: ПРИРОДА, САМОТНІСТЬ, НЕМИНУЧИСТЬ так і відмінні, нові авторські метафоричні образи, які перетворюють їхню поезію у щось живе. Д. Кеньйон прагне залишити надію у серцях людей, тому її твори насичені повсякденними образами, діями, миттєвостями. Д. Холл, в першу чергу, намагається передати якомога простіше свій внутрішній світ, своє бачення життя, свої страхи.

Визначення головних когнітивних метафор поезій Д. Кеньйон та Д. Холла, дає підстави вважати, що для того, щоб точно передати сутність когнітивних метафор, перекладачу необхідно перенести образи, створені авторами, в образи, зрозумілі українському читачеві. Іноді, використовуючи метафоричність, перекладацькі трансформації, а іноді просто передати ту глибину, ті почуття та емоційне забарвлення, які мали на увазі автори під час перекладу віршів. Перекладач має відчутти кожен нотку, кожне тремтіння серця, кожне тремтіння пера автора, коли він писав вірш.

Проаналізувавши поезії Д. Кеньйон та Д. Холла, можна зробити висновок, що емоційність – атрибут будь-якої статі. Але жінки мають більш розвинену мовну свідомість, образність та чуйність, що проявляється у формах і словах, на відміну від суворості та повсякденності образів чоловіків.

У названому аспекті специфіка поетичного перекладу виявляється у тому, що перекладач повинен мати та застосовувати образне мислення, фантазію та розуміти й урахувати при перекладі особливості авторського стилю і міжкультурні традиції. Він повинен створити переклад, використовуючи зрозумілі читачеві художні засоби, не спотворюючи текст оригіналу. Адже у сучасній англійській поезії, головним чином, простежується відсутність рими, що є проблемою для українського перекладача.

Література:

1. Безребра Н. Ю. Теоретичні засади дослідження поезики Е. Дікінсон: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : 10.02.2004 / Безребра Наталя Юріївна; Київський національний лінгвістичний університет. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2008. – 20 с.

2. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. д-ра філол. наук : 10.02.04 / Лариса Іванівна Белехова; Київський національний лінгвістичний університет. – К. : Вид. ц. КНЛУ, 2002. – 476 с.

3. Синельникова Л. Н., Богданович Г. Ю. Введение в лингвистическую гендерологию: материалы к спецкурсу / Л. Н. Синельникова, Г. Ю. Богданович. – Симферополь : Просвещение, 2001. – 40 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Hall D. *White Apples and the Taste of Stone: Selected Poems 1946-2006* / D. Hall. – N.Y. : Graywolf Press, 2006. – 75 p.

2. Kenyon, J. *Let evening come* / J. Kenyon. – NY : Graywolf Press, 1990. – 60 p.